

Muhammet VARELCİ

Doktora Öğrencisi, Ankara Sosyal Bilimler
Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü,
Phd student, Social Sciences University of Ankara,
Institute of Islamic Studies
Ankara, TÜRKİYE
muhammetvarelci@hotmail.com
ORCID: 0000 0003 1963 7717

İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları

“İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları”:
Book Review

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Kitap Tanıtımı / Book Review
Geliş Tarihi / Date Received: 29 Nisan 2023 / 29 April 2023
Kabul Tarihi / Date Accepted: 20 Haziran 2023 / 10 June 2023
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2023 / 30 June 2023
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf | Citation

Varelci, Muhammet. “İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları”.
Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi 3
(Haziran 2023), 168-173.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme
Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.
*This article has been scanned by Turnitin.
No plagiarism detected.*

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu
ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
*It is declared that scientific and ethical principles have been followed
while carrying out and writing this study and that all the sources used
have been properly cited (Muhammet Varelci).*

Telif Hakkı | Copyright

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.
Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi
Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
*The author(s) acknowledge that they received no external funding in
support of this research.*

*İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları

Mustafa Cevat Akşit, İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2019, 221 s.

Öz:

Mustafa Cevat Akşit'in 1975 yılında hazırlamış olduğu doktora tezinin kitaplaştırılmış hali olan İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları isimli bu çalışmada da İslâm ceza hukuku, modern ceza hukukunda yer alan hümanist bakış açısıyla ele alınıyor. Bu bağlamda her iki hukuk sisteminin insanî esaslar bakımından mukayese edilmesi ve İslâm ceza hukukunun genel maksatları itibarıyla modern ceza hukuku ilkelerini bünyesinde barındırdığının ortaya konulması amaçlanıyor.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, İslâm Hukuku, Ceza, Makâsıd, İnsanî Esaslar

“İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları”: Book Review**Abstract:**

In this work, titled Islamic Criminal Law and Humanitarian Principles, which is the book version of Mustafa Cevat Akşit's doctoral thesis prepared in 1975, Islamic criminal law is discussed from the humanist perspective in modern criminal law. In this context, it is aimed to compare both legal systems in terms of humanitarian principles and to show that Islamic criminal law includes modern criminal law principles in terms of general purposes.

Keywords: Fiqh, Islamic Law, Punishment, Purposes, Human Principles

İslâm hukuku; ibâdât, muâmelât ve ukûbât olmak üzere üç temel kısma ayrılabilir. İbâdât kısmı, Allah ile kul arasındaki taabbudî hukuk normlarını düzenlerken muâmelât kısmı insanlar arasındaki borç, alışveriş vb. ilişkiler hakkında hukukî normlar getirir. Son kısım olan ukûbât ise hem insanlara hem de Allah hakkı olarak topluma karşı işlenen suçları ve bunlara yönelik cezalandırıcı müeyyideleri düzenleyen hukukî normları konu alır. Ukûbât kısmı, muâmelâta dahil edilmeye elverişli olmakla birlikte ayrı bir kısım olarak zikredilmesi önem ve kapsamının büyük olmasından ileri gelir. Öyle ki günümüz seküler hukuk anlayışının ortaya koymuş olduğu tasnife göre de İslâm ceza hukuku tabiriyle literatürdeki yerini almıştır. Bu açıklamalardan sonra belirtilmelidir ki İslâm ceza hukuku alanında insanî esasları ve Allah'ın insanlar için gözetmiş olduğu maksat ve maslahatları araştıran kaliteli eserlerin çoğalmasına her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır. Zira günümüzde özgürlük, eşitlik vb. hümanist kavramlar hiç olmadığı kadar insan zihnini meşgul etmekte ve İslâm hakkında; hususî olarak da cezaî hükümleri hakkında olumsuz yargı ve tutumların gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Bu yüzden özellikle ceza hukuku alanında İslâm'ın öncelemiş olduğu esasların doğru bir şekilde tespiti ve anlaşılır bir biçimde izahı günümüz insanının zihin dünyasını tezkiye etme bakımından önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mustafa Cevat Akşit'in 1975 yılında hazırlamış olduğu doktora tezinin kitaplaştırılmış hali olan *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları* isimli bu çalışmada da İslâm ceza hukuku, modern ceza hukukunda yer alan hümanist bakış açısıyla ele alınıyor. Bu bağlamda her iki hukuk sisteminin insanî esaslar bakımından mukayese edilmesi ve İslâm ceza hukukunun genel maksatları itibarıyla modern ceza hukuku ilkelerini bünyesinde barındırdığının ortaya konulması amaçlanıyor.¹ Bu yazıda ise söz konusu çalışma, makâsıdü'ş-şerîa açısından incelenmeye çalışılacak olup bundan önce kitabın genel bir tanıtımı yapılacaktır. Kitap içeriğinin anlatımıyla birlikte yer yer değerlendirmelerde de bulunulacaktır.

¹ Mustafa Cevat Akşit, *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları* (İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2019), 1-221.

Öncelikle çalışma konusu, giriş ve dört bölüm altında işleniyor. Giriş bölümünde çalışmanın mihveri olan insanı öncelemenin diğer bir deyişle hümanizmanın ne olduğuna sadece Kant'ın bakış açısından hareketle kısaca değiniliyor. Bu noktada Kant'ın dışındaki diğer bakış açılarının sunulmaması, hem kitabın aslında bir doktora tezi olması hem de okurun bu görüşleri görüp değerlendirmesine imkân vermemesi açısından eksiklik olarak görülebilir. Daha sonra İslâm'daki insan anlayışı ve ona verilen değer; ayet, hadis, fikhî hüküm ve şiiirden hareketle varlıklar arasında üstün kılınışı, adalet karşısında eşit oluşu, haysiyeti, hürmeti gibi imtiyazları zikredilerek ortaya konuluyor. Giriş bölümünde son olarak hümanist düşüncenin Batı ceza hukukunda gelişim seyri anlatılıyor. Bu bağlamda neredeyse hiçbir insanî ilkenin gözetilmediği eski Roma'dan başlayarak 1789 tarihli İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannâmesi'ne kadarki süreçte Rönesans ile birlikte beliren değişime, Hugo Grotius, Pufendorf, Beccaria, Montesquieu, Voltarie, Jean Jacques Rousseau, Bentham, Rossi gibi isimlerin hümanist anlayışa katkısına ve Avrupa'daki kanunlaştırma hareketlerine yer veriliyor.

Yazar, çalışmanın birinci bölümünde İslâm ceza hukukunun kaynaklarına yani şer'î delillerine değiniyor. Aynı zamanda İslâm hukukunun da aslî ve tâli delilleri olan Kitap, Sünnet, icmâ, kıyas ve diğer deliller hakkında sırasıyla genel mâlûmat veriyor. Çalışma konusuna zemin teşkil eden ikinci bölümde ise yazar, İslâm ceza hukukuna giriş yaparak suç ve cezanın İslâm hukukundaki ele alınış biçimine, unsurlarına ve kısımlarına dair açıklamalar yapıyor. Buna ek olarak bu bölümde cezalara ait prensiplerden kanunilik, şahsîlik ve umumîliğe kısaca yer veriyor. Böylece çalışmanın asıl konusu olan İslâm ceza hukukundaki insanî ilkelere ilk defa temas ediyor. Ayrıca yazar; ayet, hadis ve cezaların uygulanış şekillerinden hareketle İslâm'da cezalandırmanın gayesi konusunda şeriatın genel maksatları sayılabilecek nitelikte bazı açıklama ve çıkarımlarda bulunuyor. Buna göre İslâm'da cezanın maksadı; Allah'ın insanlara zulüm değil rahmet etmesi, caydırma yani suçun yayılmasını önleme, kişiyi ıslah etme ve kefâret yani bedelini ödetmek yoluyla mutlak adaleti sağlama olduğunu söylüyor. Bu maksatları dile getirmekle birlikte cezaları tayin edenin Allah ve Resulü olması bakımından bunların kesinlikle böyle olup olmadığının yani tespit edilebilme imkânının tartışmaya açık bir husus olduğunu da ifade ediyor. Şöyle ki hüsün-kubhun aklîliğini savunan Mu'tezile'nin şer'î hükümlerin zorunlu olarak kulun maslahatıyla muallel olduğunu benimsemesi, hüsün-kubhun şer'îliğini savunan Eş'arîlere göre Allah'ın hükümlerinin bir amaçla muallel olması ve Mâtürîdîliğin ise Allah'ın kulun maslahatına olanı yapmasının zorunlu değil caiz olduğu fikrinde olması yazarı doğruluyor. Diğer taraftan birinci ve ikinci bölümle ilgili olarak bunların tek bir bölümde ele alınmasının daha uygun olacağı ifade edilmelidir. Çünkü hem birinci bölümün, çalışma konusuyla doğrudan alakalı olmaması hem de birinci bölümde verilen bilgilerin ikinci bölüme hazırlık mahiyetinde olması sebebiyle birlikte ele alınması daha yerinde olur.

Yazar, çalışmanın konusunu üçüncü ve dördüncü bölümde ele alıyor. Üçüncü bölümde İslâm ceza hukukundaki insanî ilkeleri nasıl sınırlandırdığını belirtmemekle birlikte bu ilkeleri özetlediği ve modern ceza hukukundaki ilkelere nispetle bir çerçeve çizdiği anlaşılıyor. Ardından her bir ilkenin söz konusu edildiği başlık altında ilkenin tanımına, önemine ve varsa uygulamadan örneklerine yer veriyor; ayrıca şer'î kaynaklardaki dayanağını açıklıyor. Bu bağlamda araştırma konusu olan İslâm ceza hukukundaki insanî ilke ve esasları şöyle sıralıyor: Ceza kanununun geriye yürümemesi yani konulmadan önceki suçları kapsamaması, kanunilik yani kanunda suçun belirtilmesi, kanunu bilmemenin mazeret olması, yaş küçüklüğü, akıl hastalığı vb. durumlarda cezaî sorumluluğun sınırlanması, cezalarda şahsîlik yani sadece suçu işleyen mesul olması, cezaların ferdileştirilmesi yani kişinin durumunun gözetilmesi, sanığın şüpheden faydalandırılması yani şüphe sebebiyle cezanın düşürülmesi, işkencenin yasak olması, vazgeçme veya faal nedâmet halinde suçlunun cezalandırılmaması, suçların ve cezaların içtimada

suçlunun korunması, af ve sulh gibi yollarla kisasın sınırlandırılması ve son olarak ispatın sıhhati üzerinde hassasiyet gösterilmesi. Son bölüm olan dördüncü bölümde ise yazar, İslâm ceza hukuku açısından sıralanan bu esasları modern ceza hukukundaki değerleriyle mukayese etme girişiminde bulunuyor. Bu mukayese girişiminde de önemli ölçüde bir başarı sağladığı ifade edilmelidir. Öyle ki biri daha ziyade nakle diğeri ise akla dayalı olarak gelişen her iki hukuk sisteminin hümanizmadan doğan kanunîlik, şahsîlik vb. birtakım ortak ilkelere ulaşabileceğini belirtiyor. Bunu da haklı çıkaracak delillerle destekliyor. Şöyle ki örneğin kanunîlik ilkesi, İslâm'da baştan beri bulunurken modern ceza hukukunun bu anlayışa aydınlanma çağıyla birlikte eriştiği ifade ediliyor. Bununla birlikte dördüncü bölümün çok kısa tutulduğu görülüyor. Halbuki bu bölüm, gelişime açık olup çalışmaya orijinallik katmaktadır. Buna binaen İslâm ve batı ceza hukuku literatüründen detaylı bilgiler eşliğinde daha geniş bir mukayese yapılarak işlenmesi gerektiği söylenmelidir. Ancak böyle bir karşılaştırmayı hedefleyen çalışmalar için iyi bir örneklik teşkil ettiği belirtilmelidir.

Şeriatın maksatları açısından çalışmaya bakılacak olursa yazarın İslâm ceza hukukunun maksatları bağlamında birkaç hususu dile getirdiği görülüyor. Buna göre toplum düzenini koruma, insanın bizâtihi değerinin göz önünde bulundurulması, dokunulmazlığının mümkün olduğunca korunması, gücünün yetmeyeceği şeyden sorumlu tutulmaması, keyfiliğin önüne geçilmesi, hata ihtimalinin en aza indirgenmesi ve en önemlisi suçlunun insan oluşuna, haysiyet ve vakarına saygının esas olması bu hususlardan sayılıyor. Akşit, tüm bu amaçların gerçekleşmesini, zikri geçen İslâm ceza hukukundaki insanî esas veya ilkelere bağlıyor. Bununla birlikte yazar, bu ve daha önce sayılan genel amaçlara ulaşma uğruna olsa bile tayin edilen cezaların delili olan nassları farklı şekilde yorumlayarak onlara ait hükmü değiştirmeye çalışmanın İslâm hukuku açısından mümkün olmadığını açıkça belirtiyor. Zira Akşit'e göre kıyas ve genişletici tefsirle ceza (had) tayin etme veya nass üzerine ziyade yapma ne câizdir ne de mümkündür. Böylece Akşit'in hadler yani cezası nassla sabit olup değiştirilemeyen suçlar hakkında benimsemiş olduğu yaklaşımın makâsîd ekseninde geçmişte ve günümüzde ortaya çıkan görüşlerden hangisine mutabık düştüğü dolaylı olarak anlaşılmış oluyor. Bu görüşler; makâsîdı, mutlak olarak müstakil delil görenler, nassta hükmü bulunmayan yeni meseleler için delil görenler ve son olarak müstakil bir delil olarak görmeyenler şeklinde özetlenebilir. Birinci görüşe göre hükümler, belli bir tarihsel ortamda ve o günün ihtiyaçlarını karşılamak üzere vazedildiğinden vesile hükmünde olan tafsilî delillerden elde edilen bu hükümler, pekâlâ zamanın şartları ve dinin maksatları gözetilerek değiştirilebilir veya uyarlanabilir. Dolayısıyla nassların lafzı değil dinin hedeflediği maksat ve maslahatlar itibara alınmalıdır. Akşit'in yaklaşımının, eserin genelinden ve konuyla ilişkisi kurulabilecek hususi açıklamalardan hareketle buna uygun düşmediği hatta tamamen aykırı olduğu açıktır. İkinci görüşe göre hakkında nass bulunmayan veya kıyas edilebilecek nass olmayan yeni meseleler için makâsîd delil olabilir. Akşit'in yaklaşımını, bu görüşle de doğrudan veya kesin bir şekilde ilişkilendirmek mümkün durmuyor. Zira eserde yeni bir mesele veya suç türü değil literatürde var olan suçlar üzerinden anlatım yapılıyor. Klasik usûlcülerin tutumunu yansıtan üçüncü görüşe göre ise şer'î makâsîd veya maslahatlar, kıyas yapılırken şer'î illetin yani münasip vasfın tespitinde itibara alınır. Akşit'in hadler hakkında kıyas yapılamayacağı ifadesinden eserde zikredilen maksatların hadler bağlamında müessir olmadığı anlaşılıyor. Zira hadler, nass ile tayin edilmiştir. Son görüşe göre ise hakkında nass ile hüküm bulunan meselelerde kıyas yapılamayacağı benimsendiğinden Akşit'in hadler konusundaki açıklamasının üçüncü görüşe mutabık düştüğü söylenebilir. Bununla birlikte Akşit'in ilkelere hareketle belirtmiş olduğu maksatların hikmet olarak değerlendirilmesi önünde bir engel yoktur. Bizce de Akşit, İslâm ceza hukuku bağlamında belirtmiş olduğu maksat ve maslahatları olması gerektiği yerde konumlandırıyor. Çünkü birinci

yaklaşımına göre şeriatın genel maksatlarını aşırı bir şekilde ön plana çıkararak kesin bir dille vazedilmiş cezaları değiştirmenin gerekçesi yapmak dinin içini boşaltmak olacağı için ulaşılabilecek sonuçlar açısından sakıncalı görünmektedir.

Sonuç olarak eser, genelde İslâm hukukunun özelde ise İslâm ceza hukukunun üstün vasıflarını, muhtevasını ve maksadını insanî yönden anlaşılır bir üslupla ele alıyor. Böylece İslâm ceza hukukunun merhamet sınırlarına ışık tutmaya aday gösterilebilecek bu eser, bir nebze olsun İslâm ceza sistemi hakkındaki ön yargıları kırıyor ve bu sistemin beşerî veya modern ceza sisteminden hiç de geri olmadığını bilakis gelişim süreci bakımından daha ileride olduğunu ortaya koyuyor. Öyle ki bu eseri baştan sona okuyan birinin hem İslâm dini hakkındaki ön yargılarının değişmesi hem de modern ceza hukuk sistemini ve gelişim seyrini daha sağlıklı bir şekilde analiz etmesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Akşit'in bazı bölüm ve başlıkları çok kısa tutmuş olsa da genel anlamda doyurucu bilgiler sunması ve objektif olmaya itina göstermesi bilimsel tavır açısından takdire şayandır. Son olarak eser, ceza hukuku alanında bundan sonraki çalışmalar için özellikle makâsîdü'ş-şerîa bağlamında ufuk açıcı bir niteliğe sahiptir.

Kaynakça / References / المصادر

Akşit, Mustafa Cevat. *İslâm Ceza Hukuku ve İnsani Esasları*. İstanbul: Gümüşev Yayıncılık, 2019.